

Szende K. (szerk.): *Sopron – Magyar várostörténeti atlasz 1. Hungarian Atlas of Historic Towns No. 1.* Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron 2010. 87 oldal.

Az európai városok és várostörténész kutatóik a második világháború pusztításai után ébredtek rá, hogy kötelességük történelmi örökségük védelme, kutatása és bemutatása. Ezért megszervezték a történeti atlaszok városenkénti kiadását. 1968-ban már ennek irányelveit is kiadta a Commission Internationale pour l’Histoire des Villes. Ugyanebből a megfontolásból került sor a várostörténet-írás szervezett újraindítására (hazánkban: Tanulmányok Budapest Múltjából 1953–, Soproni Szemle 1946–, Székesfehérvár Évszázadai 1967–). A középkori régészet leletmentő ásatásokkal járult hozzá a munkához (Buda 1949–, Óbuda 1968–, Esztergom 1955–, Sopron 1959–, Pest 1968–).

Hazánk viszonylag későn kezdett hozzá az atlaszok kiadásához. Külföldön ugyanis már mintegy 450 jelent meg. Talán nem véletlen, hogy Sopron nyitotta a sort – a város a Műemléki Topográfiaiak között is az első volt. Elsőségét műemlékállománya, levéltári anyaga és a kutatás intenzitása is indokolja.

A Bevezetőben Szende K. foglalja össze a kötet készítésének főbb szempontjait, a térképlapok méretezését és jellemzőit, újdonságképpen pedig például a tematikus sorozatokat (B sorozat), a morfológiai és szociotopográfiai kutatások eredményeit. A C sorozatot a látképek és a régi felmérések térképei alkotják. A szerző hangsúlyozza a kivételesen sok kutatási eredmény és a helytörténeti irodalom segítségét. (A jegyzetanyaghoz ötoldalmi bibliográfia társul.) A szövegek és a térképek elkészítésében a szerkesztőn kívül további öt szerző vett részt.

A legfontosabb fejezet Sopron város történeti helyrajza (5–51. oldal). 1. Természeti adottságok (Jankó F.–Kücsán J.). 2. Településnyomok a honfoglalás előtt (Szende K.). 3. Sopron település-szerkezete és topográfiája, 10–17. század (Szende K.). 4. Sopron település-szerkezete és topográfiája, 1700–1850 (Kücsán J.). 5. A településmorfológia fejlődése a 19. század második felétől maig (Jankó F.). Ezt követik a kommentárok a térképtáblákhoz, például az adófizetők száma és az adó alakulása 1424 és 1686 között (Goda G.); a városi bírák és polgármesterek belvárosi telkei 1480–1600 (Goda G.); kommentárok a várost ábrázoló látképekhez (Dávid F.).

A Történeti topográfiai adattár (1–81. oldal) a legkülönbözőbb szempontok szerint közli a 11–19. századi forrásokban megőrzött elnevezéseket (a város elnevezése, utcanevek, terek, tavak, egy-

házak, erődítések, igazgatási épületek, a kézművesség és az ipar épületei, az újkortól kezdve a szállodák és fogadók felsorolása stb.). Bőségüket mutatja, hogy az adatok tizenhat oldalt töltenek meg. Nagyon részletesen, többnyire még a 15–16. századból ismert a környezet: dűlők, szántók, szőlők, patakok stb. névanyaga. Az Adattár pontosságát, megfelelő hasznosíthatóságát a kutatás számára a hivatkozott évszámok forráshelyének megadása szolgálja, egyes esetekben az ezekkel foglalkozó fontosabb feldolgozások irodalmával.

Az atlasz a régi-új térképek és alaprajzok mellett számos tematikus térképet tartalmaz. Ezek színválasztása nem mindig szerencsés; néhol túl halvány, máskor túlságosan sötét – például a B.5.4. morfológiai térképen: épülettípusok 2001 (szinte egybefolyó jelölés). Egy kisméretű térképen nem lehet tizenkét különböző jelkulcsot használni eltérő színárnyalatokkal. Kevesebb könnyebben értelmezhető lenne – lásd a B.2.4. térképen a házadó-osztályokat 1784-ben. (Számomra kérdéses, érdemes-e az újkori forrásadatokat ilyen részletesen bemutatni.) Az A.3.3. tábla a topográfiai fejlődést mutatja be a 13. századtól a 16. század elejéig, a külvárosok beépülésének feltételezett korszakait. Itt célszerű lett volna jelölni a régészeti-műemléki kutatás során már meghatározott épületeket és korukat. Elmaradt az I–IV. negyedre osztás jelzése is. A Belváros piacterei közül hiányzik az idegen mészárosok piaca.

A bibliográfiából hiányzik Tomka P. sáncásatásának első közlése (ActaArchHung 28 (1976) 392–398) és a jegyzet is csak az 1987. évi cikkét adja meg. A 12. oldalon a római városfallal kapcsolatban téves állítás, hogy „az egyik kitörőkapu (Szt. György u. 14.) később is használatban volt”. A 14. század elejétől az újkorig ugyanis csatornaként vezette ki a szennyvizet a városból. A Helyrajzi változások című fejezetben (20. oldal) hiányoljuk az utalást a két – korábban topográfiai szempontból nem értékelt – piactér (Halpiac, Idegen mészárosok piaca) sorsáról. Ezek a 15. század közepén alakultak át: a részleges beépítés után kisebbek lettek. (A szövegben említett „terecske” csak maradványa az eredeti nagy tereknek.) Ennek eredetét még a 13. századi telkek terek kimérésének idejére tettem (HOLL 1979, 131). Szerintünk ez okozhatta az első városháza (1422–1459) itteni megszűnését és áthelyezését az északi térre. Az előtte fekvő tér beépítve elveszt-

hette centrális értékét (HOLL in: Acta ArchHung 1979, 131; ArchÉrt 1996/1997, Abb. 2).

A kétnyelvű, magyar és angol szöveg bőséges jegyzetanyagával az összehasonlító várostörténet-írás számára először foglalja össze teljességre törekedve a római kori, középkori és újkori város jellemzőit és fejlődésének menetét – mégpedig a külföld felé is használhatóan.

HOLL IMRE

Sopron – Magyar várostörténeti atlasz 1. CD-melléklet.

Az atlasz mellékleteként megjelent CD (Arcanum) tartalma szóról szóra megegyezik a nyomtatott kiadvánnyal. Erre tehát felesleges sok szót vesztegetni, ahogyan az atlasz szövegében sem tették. Amit érdemes megemlíteni, az éppen az, ami kimaradt belőle.

Manapság egy elektronikus kiadvány elkészítése már nem jelent újdonságot, hiszen a nyomdai előkészítés is számítógéppel készül. A CD-melléklet kedves gesztus a kiadótól, de nem több, ha tartalma megegyezik a nyomtatott kiadvánnyal. Egy térképes atlasz nem hagyhatja figyelmen kívül a térinformatika lehetőségeit, ahogyan egy térkép sem lehet meg színek nélkül.

Először is a térképek koordináta-rendszerbe illesztését (georeferálását) hiányolom. Történeti szempontból minden térképsorozat az összehasonlítás alapvető kérdésére épül: hogyan változott egy hely az idők folyamán. Ehhez az összehasonlításhoz a térképeket egymásra kell helyezni. A digitális térképekhez rendelt koordináta-rendszer segítségével ez az egymásra helyezés automatikusan megtörténik. Az illesztés rögtön mutatja a térkép eredeti rajzának pontosságát, így a forrásanyag felhasználhatóságára vonatkozóan is támpontot ad. A mellékletek között szereplő térképek közül több éppen az Arcanum Kiadó gondozásában jelent meg másol, ilyen (georeferált) formátumban.

A tematikusan színezett térképek a térinformatikában egy vonalas alaptérkép és egy táblázat összerendeléséből születnek. Ha mind az alaptérképet, mind a táblázatot a felhasználó rendelkezésére bocsátjuk, akkor olyan segítséget nyújtunk a kutatóknak, ami jóval túlmutat egy kiadvány lehetőségein, legyen az akármilyen kiváló is. Változtathatunk az adatok megjelenítésén (színek, kategória-felosztások), vagy saját kutatási adatokkal kiegészítve akár folytathatjuk is az elemzéseket. Ennyi további munkát megért volna ez a kiadvány.

HOLL BALÁZS